

Таким чином, проявляючись в самодіяльності та творчості людини, його універсальному існуванні, смисл життя знаходить вираження у понятті щастя. Щастя людини, зазначає дослідник, є реалізація людини, самоствердження особистості в усіх сферах соціального життя.

Осмислюючи коло наукових уподобань Вадима Іванова, які водночас були етапним рухом філософсько-антропологічних розмірковувань можна виділити декілька аспектів. Одним з головних питань – життєвий світ. У книзі “Світоглядна культура особистості” можна знайти такі кваліфікації життєвого світу. Це, по-перше, світ, котрий не споглядають, у нього вживаються, в нім натуралізуються й облаштовуються з допомогою усіх індивідуальних здатностей, розвиваючи останні відповідно до структури світопорядку.

Проте, діяльне буття досвіду не означає його отождолення з самою діяльністю. Процесуальний характер останньої є передумовою виникнення досвіду. Він являє собою індивідуальний життєвий шлях окремого індивіда. Зрощеність суб'єкта з власним досвідом робить цей досвід безпосередньо неспостережуваним. Тоді як діяльність та її результати достатньо чітко відокремлені від людини в суспільному бутті.

Отже, досвід можна розуміти як акумуляцію життєвого шляху індивіда, що створює підґрунтя конститування його суб'єктивних структур. Таке визначення дозволяє уникнути крайнощів в опозиції методологічних підходів щодо пояснення механізмів трансляції досвіду: перший передбачає “вживання” (психологізм) в структури наявного досвіду, другий містить небезпеку редукції змісту досвіду до наявного буття (натуралізм).

Філософсько-антропологічний аналіз поняття “досвід” показує, що це поле конститування суб'єктивності людини розкриває її онтологічну укоріненість у бутті культури. Воно не може обмежитись ґносеологічною модальністю. Досвід, формуючись на ґрунті діяльнісних структур, що задані історико-соціальним контекстом, має автобіографічний характер, оскільки являє собою інтеграцію життєвого шляху конкретного суб'єкта, а не лише його раціональних надбань. Він дозволяє акумулювати продуктивні сили людини за логікою тих форм культури, в яких вони сформовані.

Використана література:

1. Іванов В. П. Соціально-історичні та світоглядні аспекти філософських категорій. – К.: Наукова думка, 1978. – 356 с.
2. Іванов В. П. Світоглядна культура особистості. – К.: Наукова думка, 1978. – 512 с.
3. Іванов В. П. Людська діяльність-пізнання-мистецтво. – К.: Наукова думка, 1977. – 251 с.

Аннотація

В статье раскрыты особенности философско-антропологического содержания понятия “опыт” в трудах Вад. Иванова. Проанализировано концепцию “жизненного мира” личности и ее влияние на культурологическую концепцию Киевской школы культурологи.

Annotation

In the article the features of philosophical and anthropological meaning of “experience” in the writings of Wade. Ivanov. Analyzed the concept of “life-world” of the personality and its impact on the cultural view of the Kyiv School of Cultural Studies.

УДК 159.922.6

Лясковська І. Л.

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ КРИЗИ СЕРЕДЬНОГО ВІКУ

Проблема кризи середнього віку є дуже актуальною для сучасної науки. Середній вік – найбільш тривалий період онтогенезу, що характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей особистості. Особистість в цьому віці має не тільки потужний потенціал (фізичні і розумові здібності), а ще й великий життєвий досвід, який може принести користь подальшому розвитку держави. Як відомо, в середньому віці особистість переживає одну з найголовніших життєвих криз, яка відноситься до вікової кризи і називається “кризою середнього віку”, що на думку Т. М. Титаренко, коливається в межах 37-45 років. Кризу середнього віку, як період в житті людини, коли вона замислюється над своїми життєвими досягненнями, підбиває деякі підсумки, робить ревізію внутрішньої системи життєвих цінностей, звиряє її з реаліями оточуючого світу, тобто переходить на інший, вищий щабель самоусвідомлення і усвідомлення своєї взаємодії з життям, вивчали А. Є. Личко, В. С. Мухіна, Ф. Райс, Т. М. Титаренко, Ст. Холл, Г. Шихі, Е. Штерн, К. Г. Юнг тощо. Подолання кризи середнього віку може йти двома шляхами – регресивним (деструктивним) та прогресивним (конструктивним), що залежить від типу ставлення особистості до кризової ситуації. Спираючись на дослідження Т. М. Титаренко, ми вважаємо, що основними типами ставлення до кризи є продуктивне та непродуктивне ставлення. Продуктивне ставлення передбачає позитивні прояви кризи середнього віку, які характеризуються прийняттям будь-якої складної ситуації, вірою в свої сили, активністю, виробленням

конструктивної стратегії життєдіяльності, критичним мисленням (усвідомленням не тільки негативних, а й позитивних наслідків), готовністю до змін, а непродуктивне ставлення до кризи може поєднувати ігноруючу, перебільшуючу, демонстративну, волюнтаристську поведінку, запропоновану Т.М. Титаренко, та характеризуватися такими негативними проявами кризи середнього віку, як безнадійність (депресивність), безпорадність (пасивність), почуття власної неповноцінності (занижена самооцінка) та самотності, втрата контролю над ситуацією, неготовність до змін тощо. На основі теоретичного аналізу літератури нами був зроблений висновок, що продуктивне ставлення до кризи середнього віку призводить до поверхневої стадії кризи та обумовлюється наявністю гармонійних рис особистості, а непродуктивне ставлення та виражені негативні прояви даної кризи призводять до переживання середньої й глибокої криз, які виникають внаслідок впливу таких дисгармонійних рис особистості, як дезадаптованість, інфантилізм, ригідність, невпевненість в собі, залежність, тривожність, агресивність, низький рівень стресовитривалості, рефлексії та вольової активності, несамоактуалізованість тощо.

Отже, метою нашого дослідження було вивчення рівня розвитку дисгармонійних рис характеру особистості, їх впливу на глибину кризи середнього віку та розробка засобів соціально-психологічного тренінгу з їх подолання.

У нашому дисертаційному дослідженні були використані наступні методики для вивчення вище зазначених дисгармонійних рис характеру особистості та дослідження глибини кризи середнього віку:

- методика вивчення самооцінки психічних станів Г. Айзенка, яка досліджує агресивність, тривожність, фрустрацію та ригідність особистості;

- методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, яка вивчає адаптивні здібності і можливості особистості;

- методика діагностики рефлексивності А. В. Карпова, В. В. Пономарьової, яка дозволяє вивчити здатність особистості до усвідомлення своїх дій і вчинків;

- опитувальник уявлення про себе У. Стефансона (скорочений), що досліджує ступінь залежності особистості від групи, колективу, соціуму;

- багатофакторний опитувальник Р. Кеттелла (скорочений), який визначає рівень розвитку таких особистісних рис, як підпорядкованість – домінантність, стриманість – експресивність, конформізм – нонконформізм, низький самоконтроль – високий самоконтроль;

- методика визначення стресостійкості і соціальної адаптації Т. Х. Холмса і Р. Х. Праге, яка досліджує рівень стресостійкості і соціальної адаптації особистості;

- дослідження наполегливості Т. І. Пашукової, що визначає рівень вольової активності і наполегливості особистості;

- методика діагностики ступеню задоволеності основних потреб Д. Я. Райгородського, яка вивчає рівень задоволеності особистості матеріальних, соціальних (міжособистісних) потреб та потреб у безпеці, визнанні і самовираженні;

- анкета задоволеності своїми життєвими цінностями (за основу взято методику ціннісних орієнтацій М. Рокіча), яка дає можливість зробити висновки про вираженість загострення внутрішньо особистісних протиріч;

- модифікована нами методика визначення глибини життєвої кризи Л. В. Восковської і А. В. Ляшук, яка вивчає рівень глибини кризи середнього віку особистості.

В нашому констатувальному експерименті приймало участь 100 осіб середнього віку (37-45 років), які проживають на територіях України, Росії, Естонії, Білорусі. В результаті проведення методики визначення глибини життєвої кризи Л. В. Восковської і А. В. Ляшук були отримані дані, які представлені у таблиці 1.1. Як видно з таблиці 1.1, більшість досліджуваних середнього віку характеризується кризою глибокого рівня, що пов'язано, на нашу думку, з тим, що у цьому віці більшість людей, зв'язуючи свою внутрішню систему життєвих цінностей з реаліями оточуючого світу, усвідомлює велику невідповідність, а також неможливість щось кардинально змінити.

Таблиця 1.1.

Рівні глибини життєвої кризи у досліджуваних середнього віку (у %) N= 100

<i>Рівень глибини життєвої кризи</i>	<i>Абсолютна кількість досліджуваних</i>	<i>%</i>
Поверхневий	20	20
Середній	20	20
Глибокий	60	60

Окрім цього, результати констатувального експерименту дали нам змогу підтвердити гіпотезу про те, що більшість осіб середнього віку переживають кризу на глибокому рівні внаслідок впливу таких дисгармонійних рис особистості, як дезадаптованість, інфантилізм, ригідність, невпевненість в собі, залежність, тривожність, агресивність, низький рівень стресовитривалості, рефлексії та вольової активності, несамоактуалізованість тощо. Такий стан речей вимагає розробки та апробації засобів соціально-психологічного тренінгу з метою подолання кризи середнього віку.

Спираючись на отримані результати нашого дослідження, нами був розроблений соціально-

психологічний тренінг під назвою “Тренінг з профілактики та подолання негативних проявів кризи середнього віку”, метою якого є усунення або нівелювання дисгармонійних рис характеру особистості та зменшення негативних проявів кризи середнього віку. Даний тренінг складається з дев'яти занять тривалістю 2,5-3 години, кожне з яких присвячене зменшенню рівня прояву або подоланню однієї чи двох дисгармонійних рис характеру особистості, що призводять, на нашу думку, до середньої чи глибокої кризи середнього віку. Таким чином, розроблений нами соціально-психологічний тренінг вимагає апробації та визначення його ефективності у подальшому дослідженні.

Використана література:

1. Восковская (Шутова) Л. В. Духовный кризис: проблемы определения и диагностики. Известия ТРТУ. Тематический выпуск “Психология и педагогика”. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2006. – № 14 (69). – 39 с. – С. 296-301.
2. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. – М. : Медпресс- Информ, 2005. – 432 с.
3. Пащукова Т. І., Допіра А. І., Дьяконов Г. В. Практикум із загальної психології. – Видавництво “Знання”, КОО, 2000. – 204 с.
4. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. – Самара : Изд-ий Дом “БАХРАХ-М”, 2002. – 672 с.
5. Титаренко Т. М. “Життєві кризи: технології консультування”. – Ч. 1 / Тетяна Титаренко. – К. : “Главник”, 2007. – 144 с. (Серія “Психол. інструментарій”).
6. Титаренко Т. М. “Життєві кризи: технології консультування”. – Ч. 2 / Тетяна Титаренко. – К. : Главник, 2007. – 176 с. (Серія “Психол. інструментарій”).
7. <http://www.vashpsixolog.ru>.

Аннотация

В статье анализируются характерные особенности среднего возраста, сущность понятия “кризис среднего возраста”, пути преодоления кризиса среднего возраста, исследуется связь развития личности (прогрессивного или регрессивного) с типом отношения к кризисной ситуации (непродуктивным, продуктивным). Указываются методики, при помощи которых были исследованы дисгармоничные черты характера личности. Также подаются результаты констатирующего эксперимента, которые освещают уровень глубины кризиса среднего возраста у исследуемых личностей.

Annotation

The article analyzes the characteristic features of the middle age, the essence of the notions “crisis of middle age”, the ways of overcoming the crisis of middle age, we investigate the connection of personality development (progressive or regressive) the type of relationship to a crisis situation (it would be unproductive to productive). Specify the methods by which have been investigated disharmonious character traits of personality. There are also the results of establishing of the experiment, which highlight the depth of the crisis of middle age have studied personalities.

УДК 37.015.3:159.953.5

Микитенко А. П.

ДО ПРОБЛЕМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В сучасній психології проблема активності є фундаментальною. Однак, розмаїття теоретичних підходів до її вивчення, дискусійний характер багатьох її аспектів суттєво ускладнює процес системного використання наукового знання у практичній діяльності. **Метою статті** є аналіз та розкриття стану проблеми в сучасній науковій літературі.

Вивчення феномену пізнавальної активності як одного із найважливіших чинників успішності будь-якої діяльності здавна привертало і продовжує привертати увагу багатьох дослідників. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми пізнавальної активності показав існування різноманітних підходів щодо визначення природи даного явища і теоретичних розбіжностей в розумінні цього поняття.

Для розкриття сутності пізнавальної активності, на наш погляд, доцільно науково розкрити суть самих слів “пізнання” та “активність”.

Питання про пізнаванність світу виникло на найранніших ступенях розвитку суспільства і зріло в достатньо глобальних філософських категоріях, як душа, рух, форма, мета, зовнішня і внутрішня детермінація, свобода та ін. Аналіз літературних джерел показав, як із розвитком філософської думки розвинулися такі погляди на природу пізнання та активності:

– Пізнання – активний, творчий, суперечливий процес віддзеркалення дійсності, який здійснюється в ході громадської практики.

– Процес пізнання є взаємодія об'єкту і суб'єкта (як громадської істоти), яка детермінована (визначено) не лише практикою, але і соціокультурними чинниками.

– Активність – не тільки прояв життя людської особистості, але й умова її розвитку;

– Активність – одна із основних характеристик особистості, яка полягає у здатності виступати джерелом змін у стосунках з оточуючим світом (на відміну від реактивності, коли джерелом є зовнішній